

NOVIČE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v saboto 9. decembra 1854.

List 98.

Gospodarske skušnje.

(*Dve napaki pri akacijah — in kako jima v okom priti*). V versti naj trdnjšega lesa stoji akacija, ktere o tem celó hrast ne prekosi; naj je zemlja suha ali mokra, dobro sterpi akacijni les v nji. Malo je drevja, ki v pripravni zemlji tako hitro izraste, kakor akacija. Znano je, da naj bolj gotovo se zarodi po semenu; seje se v brazdice dobre zemlje na vertnih sadiših, pa 3 dni se mora seme popred namakati v vodi, in še le potem vsejati in pa le celó plitvo pokriti z zemljo, ko se ni več zmerzline bati, ker nježna rastlinica je zelo občutljiva za mraz. Če je poletje suho, naj se ji zaliva. Funt (libra) semena dá čez 3000 šibic. Če je zemlja dobra in setev ne pregosta, izrastejo drevesica že 1. leto 3 do 6 čevljev visoke, ki pa se smejo še le drugo spomlad presajati, da mladi les ne zmerzne. Za akacijo naj boljša zemlja je taka, ki je poverh lahka in rodovitna, zakaj to drevje ne sega s svojimi koreninicami globoko, marveč jih žene bolj plitvo, tedaj živi bolj v poveršini. Če gospodar sadi akacijo za les, naj mlade drevesca po 5 čevljev saksebi sadi. Posebno veselo pa raste akacija okoli polja in senožet in ob cestah. Al tukaj se oponašate akaciji dve napaki, kterima pa ni teško v okom priti. Ena napaka je, ki se večkrat sliši, da je akacijno drevó kerhko in ga vihar od verha do tal lahko razkolje. To je res, pa to je tudi znamenje, da je les njeni dober in močan, da ga vihar ne prelomi, ampak ga le razcepi. Da ga lahko razcepi, se zgodi zatega voljo, ker mlado drevje raste navadno na dve rogovili kakor vilice. Razklanju se tedaj lahko v okom pride, ako se mlademu drevesu ena rogovila odžaga, da potem le eno deblo ostane. — Druga napaka je, da akacija silo veliko korenin poganja, ktere nadležjejo potem okolico. V gojzkih ta akacijna lastnost sicer nič ne škodje — poleg njiv in senožet je pa res nadležna, pa se ji lahko v okom pride, če se graben izkoplje, kteri overa, da korenine ne segajo preveč okoli; ker pa korenine njene ne segajo globoko, tudi ni treba, da bi graben preglobok bil.

(*Zemljo na vertih v jeseni prekopavati*) je potrebno in koristno za pokončevanje škodljivih červov in zalegem mnogoterih mergoljincov. Gotovo je — pravi skušen gospodar — da bi nam spomladi in poleti veliko manj nadlegoval ta merčes, ko bi prekopali zemljo v jeseni in spravljali tako zalego škodljive živali na dan, da jo bo zimski mraz pokončal. Prekopovaje pa zemljo rahljamo, da jo zimski srez lože prešine in sneg rodovitnišo stori.

(*Cepiči marelic, češinj in breskov*) se pri pošiljanju ne smejo v moker mah zavijati, ker jim mokrota škodje in se cepiči potem radi ne primejo. Naj bolje je, jih s spodnjimi konci vtakniti v krom-

pir ali jabelko, jih zaviti v polimano platno, in, če se položé v tružico, jih v tružici med suh, nikdar pa ne med moker mah pokladati. Zakaj če so z mokrim mahom obdani, začne sok v njih toliko pred se gibati, kolikor gorkeje medpotoma vreme postaja; sok se gosti v ličji in v očesih, postane limast, in tako se pokazi, da se ne sprime več s sokom tistega debela, kamor si cepič vcepil.

(*Ne seji o mlaji!*) To ni prazna vraža — pravi v „Fr. Bl.“ neki kmetovavec, in skuša dokazati iz zveze, ki jo zemlja ima z luno. „Znano je“ — govori — „po mnogih skušnjah, da se setve o mlaji slabeje obnašajo od setev drugzega časa“. Pa zakaj? On terdi, da o mlaji sejane jari sadeži cvetó tudi o mlaji, in ker o tem času pada cvetju škodljiva rôsa, se pokazi tudi zernje. Pri ozimnah nisem tega zapazil, pri jarih (poletnih) sadežih pa vselej in naj očitniši pri vsih rastlinah, ki spadajo v versto sočivja.“

(*Krompirjeva voda pokonča vsaki merčes*), če se ž njo polije. Krompirjeva voda pa je tista, v kateri se je krompir kahal. — Prodajamo, kakor smo kupili.

(*Posušen krompir je res za seme naj boljši*), da iz tega pridelani ne gnjije. Veseli nas, da smo to skušnjo koj svojim bravcem naznanili, in da od mnogih slišimo, da so hvaležni za ta svet. Tudi v družih časnikih smo brali, da se je skušnja s posušenim krompirjem tudi drugod dobro poterdila. Neki kmetovavec je djal semenski krompir na gorak kraj in ga je pustil cel mesec ondi ležati. Posajen ni celó nič gnjil. Kaj nek pomaga, da tak krompir ne gnjije? Nekteri menijo (in bi utegnili prav imeti), da tiste silo majčkine gobice, ki so, tako rekoč, zalega gnjiline, pokonča gorkota, po kateri se osuši krompir, ktera mu pa vendar ne vzame kalivne moči.

(*Deteljne zernja*) je neki kmetovavec v Šlesviku štel, da bi zvedel: koliko jih gré na en funt? Naštel jih je od debelejega rudečega semena 288.000, od bolj drobnega belega 652.000. Pri posetvi pada rudečega semena naj manj 50 zernj, belega pa naj manj 100 na štirjašk čevelj zemlje.

Gospodarske novíce.

(*Naj imenitniši jablana*), kolikor jih je morebiti še na svetu bilo, je tista, ki jo ima fajmošter Agrikola v Altenburškem: 300 različnih jabelčnih sort raste na nji; vsaka sorta je zaznamovana z imenom na plehasti tablici, ki je obešena na veji tiste sorte. (Moj oče so imeli jablano, cepljeno z 12 sortami od gosp. Pirca. Vred.)

(*Na Dunaji*) so unidan v mesnicah skušali podgane pokončavati z nekim puhom (gazom), ki ga priporoča apotekar Girtler. Res so jih pomoril

silo veliko. Eno posebno debelo so raztelesili in našli v nji 16 mladih! Ker imajo dvakrat na leto mlade, se ni čuditi, da se ta žival tako silno zaredí.

Kratko premišljevanje o novem redu kazenske pravde.

(Konec.)

Po ti razlagi imamo še povedati: kolikšno veljavo ima sedaj v kazenskih pravnih domači jezik, ki se govori v mnogoverstnih deželah avstrijskega cesarstva.

Lastnost kaznivega dejanja pozveduje preiskavni sodnik posebno iz zaslúbe prič in vsih tistih oseb, ki vejo o tem kaj povedati. Pred izpraševanjem mora preiskavni sodnik prič opominjati, da naj zastran vsih okoljšin, o katerih bode vprašana, po svoji naj bolji vednosti in vésti čisto resnico govori, naj ničesar ne zamolčí, in svojo povedbo tako stori, da jo bo mogla s prisego potrditi, kadar bi treba bilo.

Če tedaj kaka priča ne zna sodniškega jezika, se smé ona (po §. 123.) samo takrat brez tolmača izpraševati, kadar preiskavni sodnik in pa zapisovavec dovolj znata tisti jezik, ktereга priča govori. V tem primerku se mora spisom vselej priložiti poverjen prepis zapisnika v sodnem jeziku. Sicer pa se mora k izpraševanju poklicati zaprisežen tolmač, in vsako vprašanje in vsak odgovor se mora v tistem jeziku, v katerem se priča izprašuje, kakor tudi v prestavi na sodni jezik, v zapisnik postavljati.

Iz te jasne postave, ki jo veleva §. 123 se očitno vidi, da povedbe vsake priče, ki ne razume sodnega jezika, se morajo vsakikrat v tistem jeziku zapisovati, ki ga priča govori, in tudi v tem jeziku se ji mora nazadnje zapisnik prebirati, ker potem še le se more od nje terjati, da bo prisegla na svoje lastne besede, ako bi treba bilo.

Neobhodna potreba pa tudi pravica terja to postavo v našem cesarstvu, kjer se več jezikov govori; zakaj le tedaj, ko se ta postava natanko spolnuje, si zamore vsaka priča svesta biti, da je sodnik vse tako razumel, kakor je ona govorila, in da je ravno tako tudi vse v zapisniku zapisano; pa tudi sodnikom je to na dobro, zlasti takrat, ko se pri končni obravnavi povedbe prič iz zapisnika prebirajo, ker sodniki imajo sedaj gotovo izvirno poročstvo za presodbo pričnih povedb.

Za terdno se tedaj smemo zanašati, da se bo jasna in modra beseda veličastnega vladarja povsod zvesto spolnovala, ker, če bi se ne, bi ne bilo to pravično, in bi bila tudi bistvena napčnost v obliki kazenske pravde (Formgebrechen), zoper katero se more, kakor smo gori rekli, pritožba položiti višji deželni sodni. Opustivši tedaj naštevaje postavnih nasledkov, ki izvirajo iz tega, ako bi se ta predpisana oblika v nemar pušala, omenjamo le še to, da taki zapisnik, ki je bil narejen od preiskavnege sodnika ali zapisovavca, kateri ne razume jezika priče, in v ktereга se ni zapisalo vse v tistem jeziku, ki ga je priča govorila, ne velja (po §. 276) za dokazno pismo, ampak le za spričevalo po §. 277, katero spričevalo k večem, ako se preiskavni sodnik kot priča zaslišuje, po §. 140. oddelk 4. kaz. pr. za pravni vzrok sumnje zoper obtoženca velja. To jasno izvira tudi iz §. 258—260 novega reda kaz. pr., po katerem smé sodnik le tisto za resnično imeti, kar je po pozitivnih dokaznih predpisih pravno dokazano. To pa ni bilo po redu kaz. pravde od leta 1850, ker po tisti postavi ni bil sodnik na taki dokazni predpis vezan, ampak po §. 287 le na svojo notrajno prepričanje.

Iz vsega tega se tedaj očitno vidi, da je po postavitvi slovenski jezik deloma vpeljan v ces.

uradnije, in da tedaj tisti ugovori, ki so pred nekimi leti veljali: „da to ne more biti“, so zgubili vso veljavo. Nekdaj — se vé da — to mogoče ni bilo, ker je bil jezik zanemarjen in ga nihče obdeloval ni v višjih vednostih. Zdaj pa, ko se leto za letom na višjo stopnjo povzdiguje, ko se pišejo v njem, kakor v vsakem drugem jeziku, vse znanosti in vede, ko je ustanovljena terminologija pravoslovno-politična, ko se vse postave razglasujejo tudi v domačem jeziku, ko je vpeljan v šole — zdaj gré vse lahko spod rok tacemu, ki se je učil slovenski, kakor se je moral učiti nemški, laški ali kateri koli drugi jezik.

Starozgodovinski pomenki.

O imenih rek Save, Sore, Drave, Mure, Anasa.

Razložil Davorin Terstenjak.

(Dalje.)

Imena rek: Sava, Drava, Sura, Mura torej pomenjajo eno; perve dve bika in vodo, sledoje dve pa samo kravo ali pa bika. Ker pa v bogatem sanskritskem jeziku, vse, kar gibanje pomenja, tudi pomenja vodo, tedaj gotovo reka Anasus, Anisus, dnešnja Enns ima v glagolu an „bewegen“ svojo razlago in ima sorodno reko v moravski Hani, ktere stanovniki se velijo Hanaki. Znamenita je spet ta okoljščina, da v doljnem Štajeru v okolici svetotrojiški, kjer se več potočičev nahaja, so tri vesi, perve se veli varjanska, verjanska (sansk. var, voda, odtod varč, verč, Wasserkrug, latinsk. urceus, — Verže, terg kraj vode Mure) — druga Vanetina (od vana, bana = voda, zato imena vesi kraj reke Mure v sosesčini Veržej Bončani, Bunčani, primeri bunar = studenec, kar je indoeuropejsko ne pa samo semitiško) — tretja, ktera se sedaj veli gornje Verjane, se je velela Hana še pred sto leti, kakor urbarske pisma pričajo, zato se dnešnji den v nemških kanclijah te srenji velite Oberhanau in Unterhanau, gornje in spodnje Verjane *).

Ne sme se nam čudno zdeti, ako vidimo, da so stari rekam davali imena bikov. V obeh stvaréh — v vodi in biku so čislali dobrotljivo rodívno moč, zato so obé ozko združili. Saj ni živali koristniše človeku, kakor je bik in vol. S to živaljo se je začelo poljedelstvo, ktero je bilo začetek izobraženosti in gradjanskega reda v starem svetu. Bik tudi ima astronomiško važnost, ker s to podobo Zodiaka se je praznovalo mladoletje z vsimi svojimi dobrotami in odperlo novo leto. Saj so se naši predstariši sami zvali Stirčani (Stiriates na tabulah Pajtingerjevih), Turolci, Torščani, ktere so Nemci latinizirali v Tauriske.

In če bi ravno kritiško jezikoslovje nam dokazalo, da Taurisci pomenja prebivavce gór — tor, nam vendar nemore nobeden učen mož dokazati, da bi beseda tauro bila izključivo celtiška. Visokoučeni Barth pravi, da poznamljanje „taurus“ v pomenu gora in bik se vleče iz prednje Azije skoz celo Evropo, in že v Azii nahajamo Iran (Flachland, ira = zemlja) in Turan (Gebirgsland). Naj nam dokažejo jezikoslovci, če morejo, da besede Sava, Drava, Sura, Mura v tih pomenih tudi keltiški jezik pozna!

Zraven reke Save, Drave in Mure se velijo Savina, Dravina, Murica. Ne verjamem, da bi bile te

*) Da tudi indiška beseda varaha Eber, ber, berman, berun, beras, latinski verres, aper, ima koreniko v glagolu var flissen, ne pa v var, ringen, kämpfen, kakor Eichhoff misli, poterdjuje latinski aper in slovenski morjeseč. To izpeljevanje tudi podpirajo mitologični temelji. Iz var se izpeljuje slov. bara, palus, in Plini imenuje otok v Panonii Metubaris, to je, Medjubare. Pis.